

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Балицький Євген Віталійович

УДК 339.137: 621(477)

**МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ
МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

КИЇВ – 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у відділі глобальних систем сучасної цивілізації
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор,
академік НАН України
ПАХОМОВ Юрій Миколайович,
Інститут світової економіки і міжнародних
відносин НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ОНИЩЕНКО Володимир Пилипович,
Українська академія зовнішньої торгівлі, завідувач
кафедри міжнародного менеджменту
та маркетингу;

кандидат економічних наук, доцент
МАРТЬЯНОВ Олексій Іванович,
Інститут міжнародних відносин Національного
авіаційного університету,
заступник директора з наукової роботи

Провідна установа Київський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки України

Захист відбудеться 22 листопада 2005 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.176.01 по захисту дисертацій в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: Київ, вул. Леонтовича, 5

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою: Київ, вул. Леонтовича, 5

Автореферат розісланий 21 жовтня 2005 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М.Хахлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі України виступає ключовим завданням формування ефективної відкритої економіки держави. Глобалізація та інформатизація соціально-економічних процесів зумовлюють значущість вироблення оцінки завдань та можливостей піднесення конкурентного потенціалу економіки держави в цілому, її комерційних агентів, з урахуванням міжнародного досвіду та специфічних вітчизняних умов.

Актуальність теми дослідження, його практична значущість зумовлюються також багатоаспектністю проблематики міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі України. Вона пов'язана з аналізом сучасних міжнародних тенденцій промислової політики, питаннями оптимізації механізму регулювання відкритої економіки України, дослідженням поточних умов міжнародного кооперування та торгівлі, інвестиційної діяльності. Крім того, забезпечення конкурентоспроможності такої галузі, як машинобудування, за сучасних умов передбачає врегулювання численних завдань соціального розвитку. Саме стан соціальної сфери зумовлює рівень забезпечення високотехнологічної промисловості кваліфікованими кадрами, характер соціального страхування, медичного обслуговування. У свою чергу, підвищення „соціальної компоненти” означає не тільки те, що закладені в ціну товару соціальні витрати зумовлюють фінансування нових циклів технологічно місткого, а відтак і соціально орієнтованого машинотехнічного виробництва, але й додаткові конкурентні важелі міжнародної збутової політики.

Серед відомих західних авторів, які присвятили свої праці проблемам міжнародної конкурентоспроможності держави та фірм, як в умовах розвинутих ринкових систем, так і транзитивних економік, можна назвати Дж.Даннінга, Р.Дорнбуша, Я.Корнаї, Ж.-Ж.Ламбена, Д.Нордса, М.Портера, А.Ругмана, Дж.Стігліця та інших вчених.

Загальнотеоретичні питання міжнародної конкурентоспроможності, зокрема промисловості, машинобудівної галузі, та відповідні завдання, які простають у цьому контексті перед Україною, висвітлювалися у працях відомих вітчизняних вчених: О.Білоруса, В.Будкіна, І.Бураковського, В.Вергуна, О.Власюка, М.Дудченка, В.Єременка, А.Кредисова, Д.Лук'яненка, О.Мозгового, В.Новицького, В.Онищенко, Ю.Пахомова, А.Поручника, В.Рокочої, А.Румянцева, В.Сіденка, С.Сіденко, А.Сухорукова, Н.Татаренко, А.Філіпенка та інших авторів.

Проблематика національної конкурентоспроможності, а також аспекти впливу на параметри конкурентоспроможності транзитивних

реалій вивчалися й провідними російськими вченими: О.Богомолвим, В.Іноземцевим, Е.Кочетовим, О.Некипеловим, Н.Федоренком та багатьма іншими дослідниками.

Проблематика міжнародного регулювання промислової політики активно висвітлюється експертами ООН, ЮНКТАД, СОТ, МОП, МВФ, Світового Банку, інститутів ЄС, а також інших міжнародних організацій та структур. Але не зважаючи на наявні ґрунтовані розробки проблематики конкурентоспроможності машинобудівельної галузі, ряд важливих теоретичних та прикладних питань все ще потребують висвітлення та подальших досліджень. Малодослідженими залишаються питання взаємного зв'язку між функціями технологічного оновлення машинобудування та соціальної політики, глобальної конкуренції. Особливої уваги заслуговують проблеми прикладного характеру, що стосуються реалізації програмно-цільових заходів технологічної політики стосовно машинобудівельного сектора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась у відповідності до планової тематики дослідження відділу глобальних систем сучасної цивілізації Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, зокрема при розробці наступних тем: “Світовий досвід ринкової та структурної трансформації і реалії України” (№ державної реєстрації 0109U002311); “Цивілізаційні основи світових трансформаційних процесів” (№ державної реєстрації 0101U005101).

Мета дисертації полягає в комплексному дослідженні та обґрунтуванні теоретичних питань розвитку машинобудівельної галузі в умовах глобалізації на сучасному етапі, формулюванні відповідних практичних задач, які впливають із реалій конкурентної боротьби, та методик державного регулювання, зокрема з урахуванням реалій перехідної економіки України.

Досягнення поставленої в дисертації мети передбачає розв'язання наступних **завдань** дослідження:

- виявлення функціональних взаємин між процесами глобалізації та регіоналізації в контексті сучасних реалій конкурентної боротьби на ринках машинотехнічної продукції;
- визначення системного зв'язку між процесами економічної глобалізації та регіоналізації;
- виявлення співвідношення макроекономічних та інституційних, програмно-цільових регулятивних підходів;

- виявлення тенденцій у змінах природи відтворення в машинобудівельних секторах, передусім у зв'язку із сучасними новаціями в організації виробництва;
- уточнення структурно-галузевих детермінант регулювання машинотехнічної галузі в Україні;
- виявлення найбільш придатних та ефективних макроекономічних інструментів промислового регулювання машинобудування;
- визначення задач та особливостей конкурентної діяльності комерційних агентів у промисловій сфері;
- обґрунтування параметрів екологізації промислової політики та взагалі моделі промислового розвитку як фактору стабільності та динамізму розвитку відкритої економіки України;
- визначення програмно-цільових методів та підходів запровадження ефективної та міжнародноконкурентної моделі розвитку машинобудування в Україні.

Об'єктом дослідження виступає машинобудівельний сектор відкритої економіки України в комплексі своїх взаємопов'язаних елементів, який розглядається як ключова сфера забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки держави.

Предметом дослідження постають механізми державного регулювання машинобудівельної галузі, які мають прояви та специфіку застосування на глобальному, міждержавному, національному, місцевому рівнях, а також у практиці комерційної діяльності, роботі інститутів недержавного сприяння підвищенню ефективності та результативності машинобудування.

Методи дослідження, які було використано в роботі, застосовувалися у відповідності до тих цілей, які ставилися в конкретних розділах та параграфах дисертації.

У ході комплексного дослідження теоретичних та прикладних проблем конкурентоспроможності в сучасних умовах інтернаціоналізації економічного життя у першому розділі застосовувалися методи системного аналізу, логічний та історичний методи пізнання, методи індукції та дедукції.

Зокрема, дослідження процесів глобалізації та регіоналізації як сфери реалізації лібералізаційно-регулятивних контроверсій, системних зв'язків між ними здійснювалося за допомогою методів індукції та дедукції, системного співвідношення загального та індивідуального.

Виявлення системних рис та проявів конкурентоспроможності як різнорівневого феномену економічного буття та реалізації економічних інтересів проводилося на основі співставлення теоретичних регулятивних

підходів та експертних оцінок досліджуваного явища, поглибленого аналізу та системних узагальнень. Аналіз сучасних моделей та інструментів забезпечення конкурентоспроможності машинобудування у практиці зарубіжних країн здійснювався за допомогою критичного аналізу наявного міжнародного досвіду, з урахуванням конкретно-національної специфіки.

При дослідженні проблематики конкурентоспроможності машинобудування України в комплексі завдань міжнародної, макроекономічної та комерційної політики застосовувався широкий інструментарій методів економічного аналізу та синтезу. Так, участь України в діяльності міжнародних інтеграційних структур як фактор конкурентоспроможності її машинобудівельного комплексу та перспективи оптимізації умов такої участі вивчалися на базі узагальнень статистичних даних, порівняльного міжкраїнового аналізу. Причому таке компаративне дослідження велося з урахуванням необхідності творчого перенесення найкращих зразків зарубіжного досвіду у вітчизняні умови. Дослідження макроекономічного інструментарію економічної політики в контексті сучасних задач регулювання у машинобудуванні проводилося з використанням секторально-галузевого аналізу та синтезу, методів оцінки системного співвідношення загального та індивідуального в економічній і соціальній політиці. Дослідження задач й особливостей конкурентної діяльності комерційних агентів проводилося на основі виявлення загальних особливостей та специфіки індивідуальних проявів, шляхом застосування й узагальнення емпіричних даних.

Виявлення перспективних напрямів формування міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі України здійснювалося в широкому контексті національної економіко-регулятивної проблематики. Так, оцінка ролі машинобудування в системі експортно-імпоротної та коопераційно-інвестиційної діяльності в Україні здійснювалося на основі системного дослідження можливостей оптимізації моделей національної спеціалізації. Виявлення актуальних завдань розвитку машинобудування в контексті формування моделі спеціалізації держави здійснювалося з використанням методів системного, порівняльного макроекономічного аналізу, прогностичних оцінок. Вироблення програмно-цільові підходів, враховуючи задачі запровадження інноваційної моделі розвитку машинобудівного сектора економіки України, проводилося на базі методів макроекономічного, секторального аналізу, прогнозу та наукового передбачення.

Наукова новизна проведеного в роботі дослідження полягає у формулюванні системних засад сучасного розвитку машинобудівельної галузі в умовах загострення конкурентної боротьби й застосування новітніх

методів технологічної та структурної політики. Більш розгорнуто, найважливіші наукові результати, які характеризують новизну дисертації, полягають у наступному:

- вперше обґрунтовано теоретичні положення щодо сучасних реалій інтернаціоналізації економічного життя, які визначають параметри конкурентної боротьби у сфері машинобудування; зокрема показано, що глобалізація галузевих ринків висуває в якості ключового інструменту маркетингової стратегії технологічний, інноваційний підхід у макроекономічному та наддержавному, регіональному регулюванні;
- виявлено системні зв'язки між процесами економічної глобалізації та регіоналізації, причому з'ясовано, що саме регіоналізація відкриває оптимальні можливості мобілізації потенціалу інтернаціонального співробітництва у розвитку машинобудівної галузі;
- визначено тенденції у змінах природи відтворення в машинобудівельних секторах економіки, які зумовлюються сучасними новаціями в організації виробництв, передусім – ті з них, які пов'язані з технологізацією виробництва, вимиванням фізичної праці із процесу виробництва та широкою його роботизацією;
- уточнено структурно-галузеві детермінанти регулювання машинотехнічної галузі в Україні, зокрема у сферах інформаційно-телекомунікаційних технологій, електроніки, космічних та авіаційних технологій, нових транспортних технологій;
- доведено, що саме інституційний механізм за сучасних умов повинен забезпечувати досягнення пріоритетів галузевого та науково-технічного розвитку, оскільки саме до нього можна віднести найбільш ефективні інструменти реалізації довгострокових пріоритетів
- отримали подальший розвиток обґрунтування та систематизація задач проведення комплексної макроекономічної політики, інноваційної стратегії та соціального регулювання, що за сучасних умов виступає необхідним фактором оптимізації участі країни в глобальній конкуренції; показано, що особливе значення має підтримка наукомісткого виробництва, державне фінансування науково-дослідницьких робіт, створення умов функціонування наукових колективів, конструкторських бюро та ін.;
- удосконалено програмно-цільові підходи, у відповідності до яких слід запроваджувати інноваційну модель розвитку машинобудівного сектора економіки України; сформульовано поетапний підхід до формування ефективної та висококонкурентної моделі машинобудування в Україні, який включає етап точкової підтримки

інвестиційних проектів та виявлення пріоритетів інституційної підтримки, обмеження ввозу товарів, коригування позиції держави на шляху до СОТ; період адаптації до умов застосування інструментів державної політики у сфері машинобудування, що відповідають членству в СОТ; етап інтенсифікації національних систем відтворення шляхом радикального зниження всіх видів матеріального ресурсоспоживання, випереджального росту продуктивності праці при створенні соціальної бази росту машинобудування в Україні (враховуючи те, що сучасний розвиток наукомісткого, інтелектомісткого виробництва є неможливим поза створенням сприятливих передумов для підготовки кадрів найвищої кваліфікації, системи соціальних гарантій та страхування, медичного обслуговування та відпочинку).

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що її рекомендації та конкретні положення щодо підвищення рівня конкурентоспроможності машинобудування України в комплексі завдань міжнародної, макроекономічної та комерційної політики можуть використовуватися при регулюванні національного виробництва, міжнародного економічного співробітництва.

У роботі виявлено та показано практичні шляхи створення інституційних механізмів управління економікою та міжнародною економічною діяльністю, виходячи з того, що машинобудування слід розглядати в якості ключової галузі, розвиток якої може зумовити динамізацію соціально-економічного розвитку, покращення параметрів технологічної озброєності.

У дисертації обґрунтовано перелік заходів щодо оптимізації умов застосування інформаційно містких ресурсозаощадливих технологій, що розглядається як умова випереджаючого, науково-технічного, інноваційного розвитку України.

Результати дослідження у дисертації були впроваджені при підготовці законопроектів у Верховній Раді України, у роботі Кабінету Міністрів України та в діяльності ВАТ Мелітопольський “Автогідроагрегат”.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі наукові результати виконаної ним дисертації, а також ті, що було опубліковано та доповідалися на наукових конференціях, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертації доповідались автором і обговорювались на ряді наукових форумів, зокрема на: Міжнародній науковій конференції “Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації” (Київ, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 4 липня 2002 р.);

Міжнародній науковій конференції “Глобалізація та регіоналізація економічного розвитку” (Київ, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 25 лютого 2003 р.); “Україна в системі міжнародних відносин в умовах глобалізації” (Київ, Національний авіаційний університет, 9 лютого 2005 р.).

Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися також на засіданнях відділу глобальних систем сучасної цивілізації та відділу зовнішньоекономічних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 4 наукові праці загальним обсягом 2 д.а. у провідних наукових фахових виданнях.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів (дев'яти параграфів), висновків, списку використаних літературних джерел (159 найменувань) і додатків. Основний текст дисертації викладено на 180 сторінках. Дослідження містить 9 аналітичних таблиць, 1 рисунок та 5 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* розкривається актуальність теми дисертаційного дослідження, ступінь наукової розробленості, мета, предмет, задачі, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, представлена їх апробація.

У першому розділі – *“Теоретичні та прикладні проблеми конкурентоспроможності в сучасних умовах інтернаціоналізації”* – розглядається комплекс питань, які пов'язані з розвитком процесів глобалізації та регіоналізації як фактора розвитку сучасних відкритих економік, специфікою сучасного розуміння конкурентоспроможності як різнорівневого феномену економічного буття та чинника реалізації економічних інтересів, сучасними моделями та інструментами забезпечення конкурентоспроможності машинобудування у практиці зарубіжних країн.

Важливою ознакою глобалізації та процесу формування нових структур у системі міжнародного поділу праці є зміна традиційних ринкових кордонів, модифікація та навіть знищення останніх. Це не може не впливати на конкуренцію у сфері машинобудування на основі формування об'єднаних в єдину мережу інтернаціональних товаровиробників, колишніх національних галузей та цілих економік. Прискорений інформаційний розвиток суспільства зумовлює ситуацію, за якої ключової ролі набуває комплекс інструментів геостратегії та

інституційної політики держави, що втілюється у створенні та упровадженні найбільш прогресивних технологій.

Зміни умов міжнародної конкуренції, і передусім в машинобудівних галузях, значною мірою засновуються на новітніх тенденціях, передусім, в галузі інформатики. Враховуючи, що контроль над інформацією перетворюється на вирішальний фактор успіху в глобальній конкурентній боротьбі, діяльність регулятивних органів провідних індустріальних країн концентрується на створенні бар'єрів виходу інформації за кордони національних територій. Це реалізується за допомогою закріплення за окремими країнами того або іншого статусу у глобальній конкурентній боротьбі, ролі лідера або аутсайдерів науково-технічного прогресу.

Виникли принципово нові умови розвитку, коли лідери глобальної ринкової системи можуть закріплювати своє панівне положення за допомогою штучного утримання переваг за базовим ресурсом – інформацією, найновішими технологіями. Вільного, безперешкодного поширення інформації, знань „в інтересах світової спільноти” не існує. Знання концентруються навколо суб'єктів, соціальних цінностей, капіталів, які готові їх „прийняти”, засвоїти, і проходять повз ті країни, які насправді не можуть залучити, засвоїти потоки інформації. Машинобудівна галузь виступає потенційним притягувачем знань.

Сьогодні у структурі галузі відбувається динамічне підвищення питомої ваги підгалузей, для яких є властивими більш високі показники доданої вартості. Для машинобудування характерні всі сучасні тенденції по розробці й упровадженню нових продуктів і технологічних процесів, що дозволяють більш повною мірою задовольняти потреби споживачів. Має місце й істотний соціальний аспект розвитку машинобудування: для все більш широкого круга громадян країни виникає доступ як до приватних, так і до суспільних благ (таких, як освіта, охорона здоров'я тощо). Новації в машинобудуванні дають кращі умови для збереження і поліпшення життєвого середовища, є умовою стійкості економічних і соціальних процесів у довгостроковій перспективі.

Машинобудівна галузь може відіграти роль ключового фактора підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Забезпечення конкурентоспроможності реалізується на національному, регіональному, комерційно-фірмовому рівнях завдяки комплексу позитивних факторів, спрямованих на покращення параметрів ринкової діяльності, товарну диверсифікацію та ринкову експансію на міжнародних ринках. Йдеться про комплекс інституційних механізмів, втручання в економічні процеси держави, що передусім відбувається за допомогою митної, податкової політики, обмежень на ввезення товарів тощо.

Конкуренція відіграє роль утилітарного інструменту підвищення ефективності господарювання та виступає динамізатором та умовою прогресу. Суттєвим фактором підвищення конкурентоспроможності машинобудування є роль держави. Але ця роль пов'язана не з валовим збільшенням присутності, а передбачає підвищення ефективності впливу на соціально-економічні процеси. Це вимагає поліпшення системи управління економікою, що передусім спирається на державну розробку прогнозів, цільових програм, мобілізацію фінансових ресурсів у бюджеті розвитку та інших інвестиційних інститутах, контрольованих державою.

У другому розділі – *“Конкурентоспроможність машинобудування України в комплексі задач міжнародної, макроекономічної та комерційної політики”* – досліджуються макроекономічні інструменти економічної політики в контексті сучасних завдань регулювання машинобудування, особливості конкурентної діяльності комерційних агентів, участі в діяльності міжнародних інтеграційних структур, що є фактором конкурентоспроможності машинобудівельного комплексу України.

Справа підтримки національного товаровиробника не є “байдужою”, індиферентною до структури економіки. Вона має розглядатися як така, що є фактором та елементом галузевої політики. Світова практика свідчить, що активізація технологічного прогресу та розвиток інноваційно-інвестиційної складової економіки є важливим чинником забезпечення конкурентності машинобудування, обробної промисловості взагалі, забезпечення галузей новими робочими місцями, структурних змін на ринку праці.

Україні доводиться робити активний вибір між моделями регулятивних практик інноваційної стратегії у сфері машинобудування. Це – такі типи росту машинобудівельної галузі, як традиційний індустріальний, що базується на національних факторах виробництва, інвестиційно-експансіоністська модель, яка пов'язана із залученням інвестицій та масовим упровадженням технологій і передбачає проведення стабілізаційних заходів, а також інноваційно-інформаційна модель розвитку машинобудування, яка засновується на стимулюванні унікальних технологій, сприянні стратегії інновацій, передбачає зростання інформаційного вмісту на всіх ділянках репродуктивного механізму.

З метою стимулювання комерційної діяльності в інноваційній сфері машинобудування необхідно використовувати фінансовий інструментарій, зокрема пільги в оподаткуванні прибутку та амортизаційній політиці інноваційних підприємств. Забезпечення інноваційних проривів та конкурентних переваг досягається за рахунок як ефективного менеджменту ресурсів, так і менеджменту організації. Набувають дедалі більшого значення інституційні засоби підтримки машинобудівних підприємств,

зокрема інноваційних, венчурних, малих та середніх фірм, які займаються інформаційно місткою, високотехнологічною діяльністю та розробками. Ефективною формою стимулювання інновацій в машинобудуванні є інноваційні бізнес-інкубатори. Необхідно розширювати доступ до інформаційних масивів, які пов'язані зі станом ринків, відомостями про конкурентів та тенденції попиту.

У світовій практиці існує чимало прикладів ефективної підтримки державою як провідних машинобудівних виробничих комплексів, так і машинобудівних підприємств малого й середнього бізнесового рівня. Потенційно корисним є досвід формування інноваційно-технологічних центрів, конгломератів малих підприємств, розміщених під одним дахом, для формування та підтримки яких виділяються фінансові ресурси, здійснюються ремонт і облаштування устаткування приміщень, де розміщуються малі підприємства.

Оптимізація інтеграційних процесів, яка відповідає інтересам репродуктивного комплексу України, завданням її соціально-економічного розвитку є особливо важливою, враховуючи відсутність сприятливих умов входження до СОТ, а також небезпеку закріплення за нашою державою ролі виробника примітивних допоміжних виробів у технологічному ланцюгу під контролем провідних ринкових потуг.

Провідні інтеграційні угруповання формуються за принципом технологічної сумісності. Відповідно до цього, а також до цілей забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного машинобудування, вступу до СОТ, слід розробити та прийняти програмно-цільові програми з підтримки вітчизняного товаровиробника, передусім в машинобудуванні, забезпечити суттєві зміни в економічній регулятивній політиці у відповідності до стандартів, вимог та правил СОТ, ЄС, забезпечити функціонування необхідних для імплементації міжнародних зобов'язань та задач інститутів.

Надання інформаційних та телекомунікаційних послуг є не тільки сферою сучасного бізнесу галузі, але й об'єктом особливого піклування з боку держави. Застосування інформації на корпоративному рівні, в діяльності фірм та підприємств, так само як і в масштабах глобальних та макроекономічних, має вирішальне значення в конкурентній боротьбі, в ринковій діяльності. Фактором надання ефективності такій формі кооперування високотехнологічних виробництв, як створення спільних підприємств, є забезпечення достатньо глибокого циклу переробки на національній території. Стимулювання малого та середнього підприємництва сприяє конкуренції, підвищує експортний потенціал, допомагає краще використовувати місцеві сировинні ресурси, та є іншою

потенційно значущою складовою інтеграції машинобудівної галузі України в світогосподарські відносини.

У третьому розділі – *“Інструменти формування міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі відкритої економіки України”* – досліджуються особливості експортно-імпорتنної та коопераційно-інвестиційної діяльності, напрями формування моделі спеціалізації держави, програмно-цільові підходи як фактор та умова запровадження інноваційної моделі розвитку машинобудівного сектора економіки України.

Формування експортного потенціалу машинобудування та оптимізація машинотехнічного імпорту зумовлюються інноваційними детермінантами технологічного прогресу та конкурентної боротьби, зокрема тим, що в галузі машинобудування та на ринках машинобудівельної продукції, зростає значення нецінових факторів збуту, здійснення операцій купівлі-продажу, налагодження коопераційного обміну. Регулювання розвитку машинобудування має враховувати об'єктивні передумови інтеграції і те, що формування моделі спеціалізації базується на суб'єктивно сформованих інноваційних моделях, програмно-цільових підходах, організації інтернаціоналізованої коопераційно-інвестиційної діяльності. Задачі вироблення науково-технічної стратегії розвитку України мають формулюватися з урахуванням можливостей унікального сполучення науково-технічного потенціалу, висококваліфікованої і дешевої робочої сили.

Мобілізаційна модель машинобудування в Україні має відповідати сучасним реаліям технологічного та інформаційного розвитку цивілізації, методикам проведення структурної політики. Задачі забезпечення сталого росту в машинобудуванні України мають включати зниження енергомісткості та матеріаломісткості виробництва товарів та послуг, а також більш раціональне використання трудових ресурсів у відповідності до сучасних тенденцій НТП та інтернаціоналізації. Україні доцільно ставити завдання протягом періоду до 2010 р. знизити матеріаломісткість продукції галузі на 10–15 %, а енергомісткість виробництва – на 25–30 %. Ринкова конкуренція вимагає ефективної факторної політики в сфері обробної промисловості, і передусім підвищення продуктивності праці в українському машинобудуванні (потрібне збільшення відповідного показника на 5–8 %).

Саме держава повинна створити механізми заінтересованості машинобудівників у результатах власної роботи. Світовий досвід показує, що саме наукомістке та наукоорієнтоване машинобудування як ключова підгалузь машинобудування виступає принциповим об'єктом

цілеспрямованих зусиль держави, інститутів сприяння національному товаровиробнику та експортеру. Має значення державна підтримка інформаційного, консультативного і маркетингового обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та координація їх дій в загальнонаціональних інтересах; використання можливостей економічної дипломатії для пошуку напрямів взаємовигідного співробітництва з діловими колами і урядами інших країн; розробка і впровадження механізмів квотування і ліцензування, запровадження спеціального податку на імпорт та позбавлення режиму найбільшого сприяння у відповідь а недружні і дискримінаційні дії інших держав; законодавче закріплення за антимонопольними органами функції нагляду за втратою сегментів українського ринку та протидії спробам внутрішніх монополістів, у т.ч. і регіональних, максимізувати прибутки за рахунок створення штучного дефіциту, усунення дискримінаційних обмежень на експорт, зумовлених статусом України як держави з неринковою економікою тощо. Важливим засобом інноваційної підтримки є пільгове ставлення до переозброєння національного виробництва сучасною технікою та прогресивними технологіями. Потрібно повніше використовувати банківські інститути задля максимізації коштів, які витрачаються на НДДКР, віднайти резерви більш вигідного фінансування технічної політики підприємств.

Слід упровадити систему стимулювання підприємств щодо підготовки й підвищення кваліфікації кадрів, включаючи заходи економічного характеру, у т.ч. введення обов'язкового нормативу на підготовку і підвищення кваліфікації від фонду оплати праці (пропонується 1,5–2,5 %), зниження податків на освітні потреби до фонду зайнятості на суму витрат на відтворення персоналу, підготовку молоді до праці, профорієнтацію.

Інструментарій регулювання машинобудівного сектора держави, зовнішньої торгівлі та міжнародного кооперування може мати як національно-регулятивний, так і міждержавний характер. При цьому його цілями є підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності, модернізація виробничого апарату, створення потенціалу довгострокового та динамічного розвитку. Слід приділяти увагу тим секторам машинобудівної галузі, які відіграють локомотивну роль, мають високу інформаційну місткість, а також враховувати, що інноваційна модель має націлюватися на здобуття провідних позицій в міжнародній торгівлі послугами (це інжиніринг, інформаційні та фінансові послуги та ін.).

В Україні потрібними є комплексне формування та практична поетапна імплементація національної стратегії розвитку машинобудівної галузі та забезпечення належного рівня її конкурентоспроможності на

міжнародних ринках. Слід виробити комплекс організаційних заходів для досягнення реальних результатів в плані технологічної модернізації та забезпечення прориву в області конкурентоспроможності машинобудівних підприємств, використовувати субсидування, сформувавши та реалізувати концепцію фінансової, податкової та кредитної політики сприяння машинобудівельній галузі, розробити програму відновлення потенціалу машинобудівної галузі, налагодити міжнародні коопераційні проекти у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі України в контексті процесів глобалізації в комплексі теоретичних та прикладних проблем, з урахуванням задач міжнародної, макроекономічної та комерційної політики та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності дозволяє зробити наступні принципові висновки.

1. Прискорення інформаційного розвитку суспільства, яке стимулюється та модифікується завдяки процесам глобалізації та регіоналізації, зумовлює нові параметри функціональних взаємин між учасниками світогосподарських відносин в контексті сучасних реалій конкурентної боротьби на ринках машинотехнічної продукції. Виробництво знань та концентрація інформаційних технологій є вирішальними факторами конкурентоспроможності на світовій арені, тому потрібний комплекс інструментів геостратегії та інституційної політики держави, що втілюється у створенні та впровадженні найбільш прогресивних технологій із виробленням практичного інструментарію інституційної підтримки. Новітні технології та інформація є засобами утримання конкурентних переваг та контролю над перерозподілом світового продукту. Важливим інструментом глобальної конкуренції є контроль над інформацією, діяльність регулятивних органів провідних індустріальних країн, яка передбачає зокрема створення бар'єрів виходу інформації за кордони національних територій.

2. Новації в машинобудуванні забезпечують кращі умови життєвого середовища, є умовою сталості економічних і соціальних процесів в довгостроковій перспективі. Актуальним є завдання підвищення питомої ваги підгалузей, для яких є властивими більш високі показники доданої вартості, розробки і впровадження нових продуктів і технологічних процесів, що дозволяють в більш повній мірі задовольняти потреби споживачів та розширення пропозиції робочих місць. Важливі напрями, за

якими збігаються цілі соціальної орієнтації промислового розвитку та міжнародно-конкурентні задачі машинобудування – формування ефективного попиту, боротьба з бідністю.

3. Забезпечення конкурентоспроможності машинобудування передбачає комплекс інституційних механізмів. Відповідне регулювання реалізується на усіх рівнях: національному (митна, податкова політика, запровадження обмежень на ввезення товарів тощо), регіональному (застосування комплексу інституційних механізмів, втручання в економічні процеси, стимулювання конкретних проектів, сприяння покращенню життєдіяльності науково-освітнього середовища, об'єктів соціальної інфраструктури), комерційно-фірмовому (проведення грамотної інноваційно-маркетингової, кадрової політики, ефективного менеджменту, вчасне здійснення модернізації) завдяки комплексу позитивних факторів, спрямованих на покращення параметрів ринкової діяльності, товарну диверсифікацію та ринкову експансію на міжнародних ринках. Підвищення ролі держави означає не валове збільшення присутності, а підвищення ефективності державного впливу на соціально-економічні процеси.

4. Сучасний інституціоналізм значно модифікує роль держави та збільшує можливості її стимулюючого впливу, набуває ознак механізму, що коригує самі ринкові регулятори й системні взаємні зв'язки. Міжнародна практика свідчить про наявність декількох типів росту машинобудівельної галузі, зокрема традиційного індустріального, інвестиційно-експансіоністського та інноваційно-інформаційного, змістом якого є сприяння зростанню інформаційного вмісту виробничої діяльності та соціально-економічного життя.

5. Засобом технологічного прориву машинобудування є інституціональна політика в технологічній сфері, яку проводять усі провідні ринкові держави, а також ті трансформаційні економіки, які прагнуть посісти гідне місце в системі міжнародного поділу праці. Орієнтуючись на особливості виробництва наукоємної продукції світового рівня, країни визначають пріоритетні напрями розвитку, якими в трансформаційних умовах найчастіше постають машинобудівне і енергетичне устаткування, транспортні засоби, біотехнології, ракетно-космічна техніка, системи зв'язку, інформації і управління та ін. Особливо важливий компонент інституційного інструментарію – державна підтримка НТП, комбінація інвестиційного, ресурсного потенціалу приватного і державного секторів економіки, функціональне поєднання різнотипних засобів позитивного впливу на стан та динамічні показники економічної системи.

6. Оскільки стратегію розвитку світової спільноти, а також і процеси формування моделей спеціалізації держав, напрями діяльності міжнародних

організацій, держав і їх блоків диктує транснаціональний капітал, в конкурентних цілях важливим завданням є реалізація програмно-цільових підходів, які сприятимуть позитивним змінам в економічній регулятивній політиці на базі стандартів, вимог та правил СОТ, ЄС.

7. Доцільно використовувати інституційні та організаційні методи технологічного прискорення машинобудівної галузі, зокрема стратегію так званих інкубаторів – випробувальних полігонів для інноваційних технологій. Підтримка підприємств малого та середнього бізнесу забезпечує оперативність, гнучкість, здатність швидко реагувати на інновації. В світовій практиці позитивно зарекомендували себе інноваційно-технологічні центри, які надають технічне, інформаційне і консультаційне забезпечення діяльності в області високотехнологічного бізнесу, а також конгломерати малих підприємств, які збільшують виробничий та навіть інноваційний потенціал останніх. Важливо максимізувати ефект від спільного підприємництва у високотехнологічних сферах машинобудування, зокрема при збиранні деталей та машин, складних видів обладнання з комплектуючих, причому в цьому зв'язку важливо відійти від великовузлого збирання та орієнтуватися на поширення інформаційно містких технологій.

8. Формування експортного потенціалу машинобудування та оптимізація машинотехнічного імпорту зумовлюються інноваційними детермінантами технологічного прогресу та конкурентної боротьби, зокрема тим, що в галузі машинобудування та на ринках машинобудівельної продукції, зростає значення нецінових факторів збуту, здійснення операцій купівлі-продажу, налагодження коопераційного обміну. Вирішальними факторами міжнародної конкурентоспроможності постають інтелектомісткість, наукомісткість виробництва та товарної маси, здатність задовольняти новим потребам споживачів. Формування національного профілю машинобудування в системі міжнародного поділу праці дедалі більшою мірою прив'язується до інноваційних факторів конкурентної діяльності.

9. В Україні слід проводити цілеспрямовану політику, яка враховує специфіку національного машинобудування, потреби реального товаровиробника. Інструментами досягнення цілей є податкова система, кредитно-страхувальне регулювання, митне та нетарифне регулювання, розміщення замовлень, надання державних гарантій. Для повноцінної реалізації завдань такої політики доцільною є оптимізація антимонопольного регулювання, покращення контролю за конкурентним середовищем.

10. Має значення державна підтримка інформаційного, консультативного і маркетингового обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та координація їх дій в загальнонаціональних інтересах; використання можливостей економічної дипломатії для пошуку напрямів взаємовигідного співробітництва з діловими колами і урядами інших країн; розробка і впровадження механізмів квотування і ліцензування, запровадження спеціального податку на імпорт та позбавлення режиму найбільшого сприяння у відповідь на недружні і дискримінаційні дії інших держав; усунення дискримінаційних обмежень на експорт тощо.

11. Інноваційна стратегія має стати основою макроекономічного регулювання в Україні, втручання сучасної держави в промислову сферу. Держава може здійснювати прогнозування науково-технологічного розвитку, підтримку фундаментальних досліджень, удосконалювати інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру тощо. За допомогою субсидій, реалізації відповідних урядових програм, держава може сприяти вивезенню товарів на зовнішні ринки, оскільки для національних товаровиробників створюється можливість продавати вироблену ними продукцію за низькішими цінами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Балицький Є.В. Формування міжнародної конкурентоспроможності машинобудівної галузі України // Збірник наукових праць. Вип. 37 / Відп. ред. В.Є.Новицький. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2003. – С. 239–246.
2. Балицький Є.В. Конкурентоспроможність машинобудування України в контексті міжнародної, макроекономічної та комерційної політики // Збірник наукових праць. Вип. 39 / Відп. ред. В.Є.Новицький. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2003. – С. 369–376.
3. Балицький Є.В. Сучасні моделі та інструменти забезпечення конкурентоспроможності у практиці зарубіжних країн // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. / Відп. ред. О.П.Степанов. – К.: НАУ. – 2004. – Вип. 1–2. – С. 127–133.
4. Балицький Є.В. Глобалізація та регіоналізація як сфера реалізації лібералізаційно-регулятивних контроверсій та конкурентних стратегій // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. / Відп. ред. О.П.Степанов. – К.: НАУ. – 2005. – Вип. 1. – С. 14–23.

АНОТАЦІЯ

Балицький Є.В. Міжнародна конкурентоспроможність машинобудівної галузі України в контексті процесів глобалізації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ, 2005.

У дисертації досліджено теоретичні та прикладні проблеми конкурентоспроможності в сучасних умовах інтернаціоналізації, реальні умови та перспективні задачі забезпечення конкурентоспроможності машинобудування України в комплексі задач міжнародної, макроекономічної та комерційної політики і формування ефективної відкритої економіки.

Виявлено параметри конкурентної боротьби в сфері машинобудування та показано, що глобалізація ринків продукції машинобудування висуває в якості ключових інструментів стратегії конкурентоспроможності технологічний, інноваційний підхід у макроекономічному та наддержавному, регіональному регулюванні. Йдеться про створення інституційного механізму, який би забезпечив досягнення пріоритетів галузевого та науково-технічного розвитку.

Сформульовано концептуальні підходи до комплексу організаційних, фінансово-податкових та кредитних заходів для досягнення реальних результатів в плані технологічної модернізації та забезпечення прориву в області конкурентоспроможності машинобудівних підприємств. Наведено цілі налагодження міжнародних коопераційно-інвестиційних проектів у сфері машинобудування.

Ключові слова: *машинобудування, інновації, інституціоналізм, грошово-кредитна політика, глобалізація, регіоналізація, конкурентна стратегія, інтеграція.*

АННОТАЦИЯ

Балицкий Е.В. Международная конкурентоспособность машиностроительной отрасли Украины в контексте процессов глобализации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев, 2005.

В диссертации исследованы теоретические и прикладные проблемы конкурентоспособности в современных условиях интернационализации, реальные условия и перспективные задачи обеспечения конкурентоспо-

способности машиностроения Украины в комплексе задач международной, макроэкономической и коммерческой политики и формирования эффективной открытой экономики. Показано одновременное действие двух ключевых факторов развития – глобализации и информатизации, в результате чего сочетаются объективно обусловленные и субъективно стимулируемые процессы и явления, связанные со снятием ограничений в торговле, движении капиталов, факторов производства, а также с технологическими инструментами ускорения интеграционных процессов. Причем производство знаний и концентрация информационных технологий становятся решающими факторами конкурентоспособности на мировой арене.

Выявлены параметры конкурентной борьбы в сфере машиностроения и показано, что глобализация рынков продукции машиностроения выдвигает в качестве ключевых инструментов стратегии конкурентоспособности технологический, инновационный подход в макроэкономическом и надгосударственном, региональном регулировании. Речь идет о создании институционального механизма, который бы обеспечил достижение приоритетов отраслевого и научно-технического развития.

Сформулированы концептуальные подходы к комплексу организационных, финансово-налоговых и кредитных мероприятий для достижения реальных результатов в плане технологической модернизации и обеспечения прорыва в области конкурентоспособности машиностроительных предприятий. Приведены цели налаживания международных кооперационно-инвестиционных проектов в сфере машиностроения. Оптимизация деятельности субъектов машиностроения должна происходить на основе использования и совершенствования имеющегося инновационного и технологического потенциала, расширения внутренних финансовых источников инвестиций, прежде всего, за счет роста доходов и накоплений реального сектора и привлечения сбережений населения, а также создания благоприятных условий для притока прямых иностранных инвестиций. Современное регулирование НИОКР предусматривает стимулирование инновационной активности предприятий машиностроения со стороны правительства – льготное налогообложение прибыли, акцент на ускорение амортизации с целью углубления инновационных механизмов на национальной территории.

Ключевые слова: *машиностроение, инновации, институционализм, денежно-кредитная политика, глобализация, регионализация, конкурентная стратегия, интеграция*

ANNOTATION

The Balitskiy E.V. International competitiveness of machine-building industry of Ukraine in the context of the processes of Globalization. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of economic sciences in speciality 08.05.01 – World Economy and International Economic Relations. Institute for World Economy and International Relations, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2005.

The dissertation investigates the theoretical and applied problems of competitiveness in the modern terms of internationalization, as well as the real terms and perspective tasks of providing the competitiveness of machine building in Ukraine in the complex of tasks of international, macroeconomic and commercial policy and forming the effective open economy.

The parameters of competitive activity in the sphere of machine building are exposed. It is shown, that Globalization of the markets of machine building products pulls out as the key instruments of competition strategy the technological, innovative approach in the macroeconomic and international, regional regulation. The necessity of creation of institutional mechanism which would provide the priority approach to the particular branch, scientific and technical development is stated.

Conceptual approaches to the complex of organizational, financial-tax and credit measures for the achievement of the real results in the terms of technological modernization and providing the deciding effort in the region of competitiveness of machine-building enterprises are formulated. The goals of adjusting the international co-operation and investment projects in the field of machine building are formulated.

Keywords: *machine building, innovations, institutionalizm, monetary and credit policy, Globalization, regionalization, competition strategy, integration.*